ПЕДАГОГІЧНІ НАУКИ

DOI: https://doi.org/10.31392/NZ-udu-167.2026.01
УДК 37.015.3:316.624-057.874

Ачкасова Оксана Вікторівна,
кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри соціальної економіки
Харківського національного економічного університету імені Семена Кузнеця
https://orcid.org/0000-0001-7137-3996
e-mail: achkasova.oksana@gmail.com

Супрун Юрій Миколайович,
здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти,
кафедра соціальної педагогіки та соціальної роботи
Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя
https://orcid.org/0009-0001-9033-1414
e-mail: suprun.yurii85@gmail.com

МЕТОДИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПЕДАГОГІЧНОЇ ДІАГНОСТИКИ БУЛІНГУ В УМОВАХ ДИТЯЧОГО ЗАКЛАДУ ОЗДОРОВЛЕННЯ ТА ВІДПОЧИНКУ

У статті досліджено проблему методичного забезпечення педагогічної діагностики булінгу в умовах дитячого закладу оздоровлення та відпочинку. Актуальність теми зумовлена необхідністю своєчасного виявлення проявів агресивної поведінки, порушень міжособистісної взаємодії та зниження рівня психологічної безпеки у тимчасово сформованих дитячих колективах. Метою статті є теоретичне обґрунтування методичного забезпечення педагогічної діагностики булінгу у дитячому колективі. У процесі дослідження проаналізовано вітчизняні та зарубіжні наукові джерела, присвячені питанням психологічної та педагогічної діагностики булінгу, дослідженню міжособистісної взаємодії дітей та оцінюванню психологічної безпеки освітнього середовища. У статті обґрунтовано необхідність комплексного використання анкетування, бесід, педагогічного спостереження, соціометрії та психологічних тестів у процесі педагогічної діагностики булінгу. Визначено можливості кожної з методик у дослідженні когнітивного, емоційно-ціннісного та поведінкового компонентів прояву булінгу. З'ясовано, що анкетування та бесіди дозволяють оцінити рівень обізнаності дітей щодо сутності булінгу, особливості сприйняття агресивної поведінки та ставлення до конфліктних ситуацій. Встановлено, що психологічні тести, бесіди та педагогічне спостереження є доцільними для оцінювання емоційного стану дітей, рівня емпатії, тривожності та психологічного комфорту у колективі. Обґрунтовано, що педагогічне спостереження та соціометрія забезпечують можливість виявлення особливостей міжособистісної взаємодії, проявів конфліктності, домінування, соціального виключення та ізоляції окремих учасників дитячого колективу. Наукова новизна дослідження полягає в

обґрунтуванні комплексного методичного забезпечення педагогічної діагностики булінгу відповідно до когнітивного, емоційно-ціннісного та поведінкового компонентів прояву булінгу в умовах дитячого закладу оздоровлення та відпочинку. У результаті дослідження встановлено, що комплексне використання взаємодоповнювальних діагностичних методик забезпечує більш об'єктивне оцінювання рівня проявів булінгу та створює підґрунтя для організації ефективної профілактичної роботи й формування безпечного виховного середовища.

Ключові слова: *булінг, педагогічна діагностика, методичне забезпечення, дитячий заклад оздоровлення та відпочинку, психологічна безпека, міжособистісна взаємодія, соціометрія, педагогічне спостереження.*

Актуальність проблеми методичного забезпечення педагогічної діагностики булінгу в умовах дитячого закладу оздоровлення та відпочинку зумовлена необхідністю своєчасного виявлення проявів агресивної поведінки, порушень міжособистісної взаємодії та зниження рівня психологічної безпеки в дитячому колективі. Прояви булінгу можуть мати як відкритий, так і прихований характер, що обумовлює необхідність комплексного використання анкетування, соціометрії, педагогічного спостереження, бесід та психологічних тестів. Особливої актуальності проблема набуває в умовах тимчасово сформованих дитячих колективів, де інтенсивність спілкування, швидка адаптація до нового середовища та динамічність групових відносин потребують використання діагностичних методик, здатних оперативно виявляти негативні тенденції у взаємодії дітей та оцінювати рівень психологічної безпеки колективу.

Проблема педагогічної діагностики булінгу є предметом дослідження у педагогіці, психології та соціально-педагогічній науці. У сучасних дослідженнях значна увага приділяється виявленню проявів булінгу, дослідженню його психологічних чинників та обґрунтуванню методів оцінювання міжособистісної взаємодії дітей у колективі. А. В. Антонова акцентує увагу на необхідності використання комплексу діагностичних методик для оцінювання психологічного стану учасників освітнього процесу [1]. О. В. Літвінова підкреслює значення емоційної сфери, агресивності та особливостей міжособистісної взаємодії підлітків у формуванні булінгової поведінки [3]. С. І. Редько обґрунтовує доцільність комплексного підходу до психологічної діагностики та корекції булінгу [4]. Л. С. Філатова розглядає ігрові методи діагностики булінгу як засіб виявлення прихованих форм агресії та конфліктності у дитячому колективі [5], а І. А. Баєва та Є. Б. Лактіонова пов'язують безпечність освітнього середовища з рівнем психологічної комфортності та емоційної захищеності його учасників [2]. У зарубіжних дослідженнях L. M. Crothers та E. M. Levinson підкреслюють необхідність комплексного використання різних діагностичних підходів [6], а P. Randall досліджує особливості оцінювання поведінкових проявів булінгу та психологічного стану його учасників [7]. Таким чином, аналіз наукових джерел свідчить про наявність значного теоретичного доробку щодо проблеми діагностики булінгу та використання різних методів його виявлення. Водночас

недостатньо дослідженими залишаються питання методичного забезпечення педагогічної діагностики булінгу в умовах дитячого закладу оздоровлення та відпочинку, зокрема обґрунтування доцільності комплексного використання діагностичних методик з урахуванням специфіки тимчасово сформованих дитячих колективів.

Мета статті полягає у теоретичному обґрунтуванні методичного забезпечення педагогічної діагностики булінгу в умовах дитячого закладу оздоровлення та відпочинку, визначенні доцільності використання комплексу діагностичних методик для оцінювання проявів булінгу та особливостей міжособистісної взаємодії дітей у тимчасово сформованих колективах.

Ефективність педагогічної діагностики булінгу в умовах дитячого закладу оздоровлення та відпочинку значною мірою залежить від обґрунтованого методичного забезпечення, яке повинно враховувати багатокомпонентний характер проявів булінгу та забезпечувати комплексне оцінювання особливостей міжособистісної взаємодії дітей. Булінг проявляється не лише у відкритих формах агресивної поведінки, а й у рівні обізнаності дітей щодо проблеми насильства, особливостях емоційного реагування, ставленні до інших учасників взаємодії та моделях поведінки у колективі. Саме тому педагогічна діагностика повинна базуватися на поєднанні взаємодоповнювальних методик, здатних забезпечити дослідження когнітивного, емоційно-ціннісного та поведінкового компонентів прояву булінгу.

У сучасних дослідженнях акцентується увага на тому, що використання лише одного методу діагностики не забезпечує об'єктивності результатів, оскільки окремі прояви булінгу можуть мати прихований характер або не усвідомлюватися самими учасниками взаємодії [1; 4; 6]. L. M. Crothers та E. M. Levinson підкреслюють необхідність поєднання різних методів та інструментів оцінювання булінгу для отримання достовірної інформації про поведінкові, соціальні та психологічні прояви агресивної взаємодії [6]. Подібний підхід обґрунтовується і в дослідженнях С. І. Редько, де наголошується на доцільності комплексної психологічної діагностики та використання взаємодоповнювальних методів дослідження [4].

Когнітивний компонент проявів булінгу пов'язаний із рівнем обізнаності дітей щодо сутності булінгу, його форм, ознак та наслідків. Для оцінювання цього компонента найбільш доцільним є використання анкетування та бесід. Анкетування дає змогу охопити значну кількість дітей за короткий проміжок часу та отримати інформацію про розуміння ними сутності булінгу, ставлення до різних форм агресивної поведінки, здатність розпізнавати ситуації психологічного або фізичного насильства, а також рівень усвідомлення значення безпечної взаємодії у колективі. Використання анонімних анкет є особливо важливим в умовах дитячого закладу оздоровлення та відпочинку, оскільки сприяє більшій відвертості дітей та дає змогу виявляти приховані прояви булінгу, про які вони не завжди готові повідомляти відкрито. А. В. Антонова підкреслює, що анкетні методики є важливим інструментом психодіагностики ризику булінгу та дозволяють виявити особливості

сприйняття дітьми міжособистісних відносин і конфліктних ситуацій [1].

Доповненням до анкетування виступає бесіда, яка дає змогу уточнити відповіді дітей, глибше дослідити рівень їх усвідомлення проблеми булінгу та виявити особливості оцінювання ними ситуацій міжособистісної взаємодії. Значення бесіди полягає у можливості встановлення довірливого контакту між педагогом і дитиною, що створює умови для отримання більш детальної інформації про переживання, труднощі у спілкуванні або приховані конфлікти у колективі. У процесі бесіди педагог може не лише уточнювати фактичну інформацію, а й оцінювати емоційні реакції дитини, рівень тривожності, невпевненості або страху.

Емоційно-ціннісний компонент характеризує ставлення дітей до проявів насильства, рівень емпатії, емоційної чутливості та психологічного комфорту у колективі. Для дослідження цього компонента доцільним є використання психологічних тестів, бесід та педагогічного спостереження. Психологічні тестові методики дозволяють оцінити рівень агресивності, тривожності, емоційної стабільності, схильності до домінування, рівень емпатії та психологічної захищеності дітей. Використання тестових методик є важливим, оскільки окремі емоційні прояви булінгу не завжди мають зовнішнє вираження та можуть проявлятися через внутрішні переживання дитини, емоційну напруженість або почуття соціальної ізоляції. О. В. Літвінова у дослідженні психологічних чинників підліткового булінгу акцентує увагу на значенні емоційної сфери та психологічних особливостей підлітків у формуванні булінгової поведінки [3].

Важливу роль у дослідженні емоційно-ціннісного компонента відіграє педагогічне спостереження. Його перевага полягає у можливості безпосереднього вивчення поведінки та емоційного стану дітей у природних умовах взаємодії. У процесі спостереження педагог може фіксувати прояви емоційного дискомфорту, замкненості, уникнення спілкування, тривожності, страху або пригніченості. Особливо важливим є те, що спостереження дає змогу виявляти не лише відкриті, а й приховані форми булінгу, які можуть проявлятися через ігнорування, соціальне виключення або психологічний тиск.

Поведінковий компонент відображає особливості взаємодії дітей у колективі та характер їхньої поведінки у процесі спілкування й спільної діяльності. До його основних проявів належать агресивність, конфліктність, домінування, соціальне виключення, ігнорування або навмисне приниження інших учасників взаємодії. Для оцінювання поведінкового компонента найбільш доцільним є використання педагогічного спостереження та соціометрії.

Педагогічне спостереження дає змогу безпосередньо фіксувати прояви агресивної поведінки у різних ситуаціях взаємодії дітей: під час спільної діяльності, ігор, дозвілля, побутового спілкування або колективних заходів. Саме в умовах постійного перебування дітей у спільному просторі педагог має можливість оцінити характер їх спілкування, рівень конфліктності, особливості

розподілу ролей у групі та прояви домінування або ізоляції окремих дітей.

Соціометрія, у свою чергу, дає змогу дослідити структуру міжособистісних відносин у дитячому колективі. Значення цього методу полягає у можливості визначення статусних позицій дітей у групі, виявлення неформальних лідерів, ізольованих учасників колективу та особливостей групової взаємодії. Використання соціометрії є особливо важливим в умовах тимчасово сформованих дитячих колективів, де міжособистісні зв'язки формуються у стислі терміни та характеризуються високою динамічністю. Метод дає змогу виявити прояви соціального виключення, неприйняття окремих дітей групою або наявність стійких конфліктних взаємин, що є важливими показниками проявів булінгу.

Висновки. У дослідженні обґрунтовано доцільність комплексного методичного забезпечення педагогічної діагностики булінгу в умовах дитячого закладу оздоровлення та відпочинку. Встановлено, що ефективність виявлення проявів булінгу залежить від поєднання анкетування, бесід, педагогічного спостереження, соціометрії та психологічних тестів, які забезпечують можливість оцінювання когнітивного, емоційно-ціннісного та поведінкового компонентів прояву булінгу. Визначено, що комплексне використання зазначених методів дає змогу своєчасно виявляти прояви агресивної поведінки, соціального виключення, емоційного дискомфорту та порушення психологічної безпеки у тимчасово сформованих дитячих колективах.

Перспективи подальших досліджень полягають у вивченні можливостей практичного використання комплексу діагностичних методик у процесі профілактики булінгу, визначенні організаційно-педагогічних умов їх ефективного застосування в умовах дитячих закладів оздоровлення та відпочинку, а також інтеграції результатів педагогічної діагностики у систему створення безпечного виховного середовища.

Використана література:

1. Антонова А. В. Психодіагностика ризику булінгу в школі. *Сучасна медицина, фармація та психологічне здоров'я.* 2021. № 2 (3). С. 3-35. URL : https://journals.maup.com.ua/index.php/psych-health/article/view/122
2. Баєва І. А., Лактіонова С. Б. Експертна оцінка стану освітнього середовища на предмет комфортності і безпеки. *Психологічна наука і освіта*. 2013. № 6. С. 5-8.
3. Літвінова О. В. Дослідження психологічних чинників підліткового булінгу. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Психологічні науки»*. 2019. № 2. С. 183-189.
4. Редько С. І. Психологічна діагностика та корекція булінгу в підлітковому віці. *Перспективи та інновації науки (Серія «Психологія», Серія «Педагогіка», Серія «Медицина»)*. 2025. № 4 (50). С. 1651-1663.
5. Філатова Л. С. Ігрові методи діагностики булінгу як складник педагогічної майстерності вчителя початкових класів. *Scientific Horizon in The Context of Social Crises :* Proceedings of the 7th International Scientific and Practical Conference, Tokyo, February 6-8, 2021. Tokyo : Otsuki Press, 2021. P. 355-359.
6. Crothers L. M., Levinson E. M. Assessment of Bullying: A Review of Methods and Instruments. *Journal of Counseling & Development*. 2004. Vol. 82, No. 4. P. 496-503. DOI : https://doi.org/10.1002/j.1556-6678.2004.tb00338.x

7. Randall P. Bullying in Adulthood: Assessing the Bullies and Their Victims. Florence, KY, USA : Brunner-Routledge, 2001. URL : http://site.ebrary.com/lib/bckharkiv/Doc?id=10053591

R e f e r e n c e s :

1. Antonova A. V. (2021). Psykhodiahnostyka ryzyku bulinhu v shkoli [Psychodiagnostics of the risk of bullying at school]. *Suchasna medytsyna, farmatsiia ta psykholohichne zdorovia*. № 2 (3). S. 3-35. URL : https://journals.maup.com.ua/index.php/psych-health/article/view/122 [in Ukrainian].
2. Baieva I. A., Laktionova Ye. B. (2013). Ekspertna otsinka stanu osvitnoho seredovyshcha na predmet komfortnosti i bezpeky [Expert assessment of the state of the educational environment for comfort and safety]. *Psykholohichna nauka i osvita*. № 6. S. 5-8 [in Ukrainian].
3. Litvinova O. V. (2019). Doslidzhennia psykholohichnykh chynnykiv pidlitkovoho bulinhu [Research into the psychological factors of teenage bullying]. *Naukovyi visnyk Khersonskoho derzhavnoho universytetu. Seriia «Psykholohichni nauky»*. № 2. S. 183-189 [in Ukrainian].
4. Redko S. I. (2025). Psykholohichna diahnostyka ta korektsiia bulinhu v pidlitkovomu vitsi [Psychological diagnostics and correction of bullying in adolescence]. *Perspektyvy ta innovatsii nauky (Seriia «Psykholohiia», Seriia «Pedahohika», Seriia «Medytsyna»)*. № 4 (50). S. 1651-1663 [in Ukrainian].
5. Filatova L. S. (2021). Ihrovi metody diahnostyky bulinhu yak skladnyk pedahohichnoi maisternosti vchytelia pochatkovykh klasiv [Game methods for diagnosing bullying as a component of the pedagogical skills of a primary school teacher]. *Scientific Horizon in The Context of Social Crises* : Proceedings of the 7th International Scientific and Practical Conference, Tokyo, February 6-8, 2021. Tokyo : Otsuki Press. P. 355-359 [in Ukrainian].
6. Crothers L. M., Levinson E. M. (2004). Assessment of Bullying: A Review of Methods and Instruments. *Journal of Counseling & Development*. Vol. 82, No. 4. P. 496-503. DOI : https://doi.org/10.1002/j.1556-6678.2004.tb00338.x [in English].
7. Randall P. (2001). Bullying in Adulthood: Assessing the Bullies and Their Victims. Florence, KY, USA : Brunner-Routledge. URL : http://site.ebrary.com/lib/bckharkiv/Doc?id=10053591 [in English].

O. Achkasova, Yu. Suprun. Methodological support for pedagogical diagnostics of bullying in the conditions of a children's health and recreation institution.

The article examines the problem of methodological support for pedagogical diagnostics of bullying in the conditions of a children's health and recreation institution. The relevance of the topic is determined by the need for timely identification of manifestations of aggressive behavior, disturbances in interpersonal interaction, and a decrease in the level of psychological safety in temporarily formed children's groups. The purpose of the article is to provide a theoretical substantiation of the methodological support for pedagogical diagnostics of bullying in a children's collective. In the course of the research, domestic and foreign scientific sources devoted to psychological and pedagogical diagnostics of bullying, the study of children's interpersonal interaction, and the assessment of the psychological safety of the educational environment were analyzed. The article substantiates the necessity of the комплексive use of questionnaires, interviews, pedagogical observation, sociometry, and psychological tests in the process of pedagogical diagnostics of bullying. The possibilities of each method in the study of cognitive, emotional-value, and behavioral components of bullying manifestations are determined. It was found that questionnaires and interviews make it possible to assess children's level of awareness about the essence of bullying, peculiarities of the perception of aggressive behavior, and attitudes toward conflict situations. It was established that psychological tests, interviews, and pedagogical observation are appropriate for assessing children's emotional state, level of empathy, anxiety, and psychological comfort in the collective. It is substantiated that pedagogical observation and sociometry provide opportunities to identify peculiarities of interpersonal interaction, manifestations of conflict, dominance, social exclusion, and isolation of individual members of the children's collective. The scientific novelty of the research lies in substantiating the comprehensive methodological support for pedagogical diagnostics of bullying according to the cognitive, emotional-value, and behavioral components of bullying manifestations in the conditions of a children's health and recreation institution. As a result of the study, it was established that the comprehensive use of complementary diagnostic methods ensures a more objective assessment of the

level of bullying manifestations and creates the basis for organizing effective preventive work and forming a safe educational environment.

Keywords: *bullying, pedagogical diagnostics, methodological support, children's health and recreation institution, psychological safety, interpersonal interaction, sociometry, pedagogical observation.*

Дата першого надходження рукопису до видання: 30.03.2026

Дата прийнятого до друку рукопису після рецензування: 13.04.2026

Дата публікації: 30.04.2026